

**SRPSKA POBUNA U
HRVATSKOJ 1990.-1995.**
NIKICA BARIĆ, GOLDEN MARKETING-
TEHNIČKA KNJIGA, ZAGREB, 2005.,
STR. 614

Knjiga *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* prerađena je i nadopunjena doktorska disertacija *Republika Srpska Krajina na području Republike Hrvatske 1990.-1991.-1995. (secesija, glavne značajke i slom)* koju je autor obranio u studenom 2004. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Već sama ta činjenica daje nam do znanja da se radi o studioznom pristupu problematiki, koje poštuje znanstvenu metodologiju, odnosno na taj način pokušava odgovoriti na brojna pitanja iz suvremene povijesti srpskog naroda u Hrvatskoj.

Knjiga se sastoji od jedanaest poglavlja u kojima se obrađuje razdoblje od kraja osamdesetih i krize jugoslavenske zajednice pa do odlaska pobunjenih Srba tijekom akcije "Oluja" 1995. godine. Svojim obimom i mnoštvom izvora kojima je knjiga opremljena gotovo da nema teme koju autor, šire ili kraće, ne obrađuje i analizira.

U *prvom* poglavlju autor se osvrće na prilike u Jugoslaviji uoči njezinog raspada. Analizira se stanje u federaciji i problemi koji je opterećuju. Posebno se upozorava na sve veću razliku između republika i pojavu nezadovoljstva u Srbiji svojim položajem u Jugoslaviji. Preuzimanje vlasti u Srbiji od strane Slobodana Miloševića 1987. najavilo je da srpski nacionalizam, koji je dotada izviraio iz SANU-a, Udruženja književnika Srbije i Srpske pravoslavne crkve, dobiva podršku političke pozici-

je. Različiti pristupi rješavanju problema u federaciji očitovali su se, s jedne strane, težnjom Srbije da nametne rješenja koja bi omogućila stvaranje čvršće zajednice, u kojoj bi Srbi kao najbrojniji narod dominirali, i s druge strane, težnjom Slovenije i Hrvatske koje su tražile rješenja kojima bi se ostvarila veća samostalnost republika.

Drugo poglavlje knjige započinje statističkim podacima o broju i rasporedu srpskog stanovništva u Hrvatskoj do početka rata. Nakon toga autor kronološki navodi i analizira događaje od mitinga u Kninu u veljači 1989. pa do neslaganja dijela Srba u Hrvatskoj prilikom donošenja Ustava u prosincu 1990. Ovo razdoblje obilježeno je zaoštavanjem odnosa, posebno nakon prvih višestranačkih izbora iz svibnja 1990., na kojima je pobijedio HDZ. Naime, srbijaški tisak je već od osnivanja HDZ-a prikazivao Tuđmana i stranku kao nacionalističku i "ustašoidnu", a čijom bi pobjedom Srbi u Hrvatskoj ponovno bili u opasnosti od genocida.

U *trećem* poglavlju govori se o osnivanju i ustroju srpskih autonomnih oblasti na teritoriju Republike Hrvatske tijekom 1990./91. Osnivanjem srpskih autonomnih oblasti u Hrvatskoj (SAO Krajina, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Srpska oblast Slavonija, Baranja i zapadni Srijem) izražavalo se shvaćanje Ustava SFRJ iz 1974. da su nosioci prava na samoopredjeljenje u Jugoslaviji narodi, a ne republike. Pri tome se zamenarivalo da je po tom ustavu Jugoslavija zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih republika i da se teritorij republike ne može mijenjati bez pristanka iste republike. Stoga su republičke granice za pobunjene Srbe bile

samo administrativne granice koje su u slučaju raspada Jugoslavije neodržive. Kada je postalo očito da se Jugoslavije ne može održati pobunjeni Srbi u nijednom slučaju nisu prihvaćali ostanak u sastavu Republike Hrvatske.

Rat u Hrvatskoj 1991. naslov je *četvrtog* poglavlja. U prvoj polovici 1991. raste napetost između hrvatskih vlasti i JNA, a pobunjeni Srbi nastoje što više teritorija staviti pod svoj nadzor. Takva situacija dovela je do prvih oružanih sukoba pobunjenih Srba s hrvatskom policijom. U to vrijeme JNA se predstavlja kao snaga koja sprečava "međunacionalne sukobe", a ustvari onemogućava hrvatsku vlast da osigura kontrolu na svom teritoriju. Budući da je cilj bio osigurati da svi Srbi žive u jednoj državi JNA se u drugoj polovici 1991. otvoreno stavlja na stranu pobunjenih Srba, čime počinje otvorena agresija JNA i srpskih pobunjenika na Hrvatsku. Nakon odluke o samostalnosti koju je Hrvatska donijela 25. lipnja 1991. uslijedit će vojni sukob da se samostalnost odbrani. Tijekom druge polovice 1991. JNA i pobunjeni Srbi nisu uspjeli vojno poraziti Hrvatsku, što zbog odlučnog hrvatskog otpora, ali i nesposobnosti JNA.

U *petom* poglavlju knjige autor se bavi okolnostima proglašenja Republike Srpske Krajine (RSK) 19. prosinca 1991. i prihvaćanjem mirovnog plana Ujedinjenih naroda. U nemogućnosti daljnjeg napredovanja JNA i pobunjenih Srba, a ujedno i vojne slabosti Hrvatske da povрати okupirana područja, sukobi su početkom 1992. prestali. Potpisano je primirje, a Zagreb i Beograd prihvatili su mirovni plan Cyrusa Vancea po kojem su na područja koja su zauzeli JNA i po-

bunjeni Srbi razmještene mirovne snage Ujedinjenih naroda. Iako plan nije prejudicirao političko rješenje, a sastavljen je prije nego što je Hrvatska međunarodno priznata, hrvatske vlasti očekivale su da će on omogućiti postupnu reintegraciju okupiranih područja u sastav Hrvatske, dok su, s druge strane, pobunjeni Srbi se nadali da će mirovni plan omogućiti trajno zadržavanje postojećeg stanja.

Šesto poglavlje opisuje glavne političke i vojne događaje tijekom 1992. i 1993. godine. Autor prikazuje kakva je bila teritorijalno-upravna organizacija RSK, kako je teklo raspoređivanje mirovnih snaga i koji su problemi nastali prilikom provedbe mirovnog plana. Od vojnih događaja najvažnije su akcije Hrvatske vojske kojima su pobunjenim Srbima oduzeta područja Miljevačkog platoa pokraj Drniša (lipanj 1992.), zaderskog zaleđa (siječanj 1993.) i Medačkog džepa pokraj Gospića (rujan 1993.). Na području sjeverne Dalmacije tijekom cijele 1993. trajali su sukobi uz međusobne topničke napade na naselja i gradove. U nastavku saznajemo o odnosu RSK prema ratu u Bosni i Hercegovini i planovima vodstava RSK i Republike Srpske o međusobnom ujedinjenju. Krajem 1993. doći će do novih pregovora hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba koji će dovesti do smirivanja sukoba.

U *sedmom* poglavlju govori se o značajkama političkog života u RSK. Kao i u cijeloj knjizi kroz analizu brojnih izvora autor nas upoznaje s političkim strankama i ključnim osobama koje su djelovale na političkoj sceni u RSK. Politički život u RSK bio je obilježen brojnim sukobima koji su se vodili uglavnom za

kontrolu visokih državnih funkcija, a manje oko nekih ideoloških razlika.

Osmo poglavlje opisuje nove okolnosti koje će dovesti do prekida oružanih sukoba 1994. godine. Krajem 1993. Miloševićeva kompromisna politika dovodi do normalizacije odnosa Hrvatske i SR Jugoslavije. Pod pritiskom Miloševića pobunjeni Srbi pristali su na pregovore koji će dovesti do potpisivanja Zagrebačkog sporazuma u ožujku 1994. Vodstvo iz Knina inzistiralo je da ga se tretira kao ravnopravnu stranu i da se ne dovodi u pitanje "suverenost i integritet" RSK. Pobunjeni Srbi nastojali su pregovore iskoristiti za svoju međunarodnu afirmaciju. Početkom prosinca 1994. potpisan je i sporazum o normalizaciji gospodarskih odnosa koji će među krajinskim Srbima prouzročiti raskol. Veliki dio krajinskih Srba, politiku premijera RSK Borislava Mikelića (eksponenta Miloševića), doživljavao je kao kapitulaciju pred Zagrebom. Autor smatra da su krajinski Srbi pogriješili što nisu u potpunosti prihvatili gospodarsku normalizaciju, jer bi na taj način možda izbjegli hrvatske vojne akcije koje će uslijediti tijekom 1995.

Najveće *deveto* poglavlje govori o značajkama unutrašnjeg ustroja RSK. Saznamo koje su glavne značajke ustroja Srpske vojske Krajine (SVK), koji su problemi tijekom rata nastali u popunjavanju SVK ljudstvom, kakva je uloga i udio dobrovoljaca (najviše iz Srbije) u SVK, ali i o velikom problemu SVK, slabom moralu pripadnika vojnih jedinica. U nastavku autor nas upoznaje s djelovanjem paravojnih organizacija iz Srbije i njihovom utjecaju na stvaranje nesigurnosti u RSK.

Postojanje raznih paravojnih formacija koje su formalno bile u sastavu snaga RSK, djelovale su u smjeru ostvarivanja raznih političkih i kriminalnih ciljeva, što je u konačnici bitno onemogućavalo rad organa zaduženih za održavanje javnog reda i mira i funkcioniranja pravne države. Preostalo hrvatsko stanovništvo koje je ostalo na području RSK bilo je izloženo raznim pritiscima, nasilju, ali i fizičkim likvidacijama. Gospodarsko i socijalno stanje u RSK tijekom cijelog njezinog postojanja bilo je vrlo teško i opterećeno nepremostivim problemima. Prometna i gospodarska izoliranost, ratno okruženje, raspad industrije i drugih gospodarskih grana prouzročilo je teško socijalno stanje stanovništva RSK, koje se u velikoj mjeri okrenulo pljački i krijumčarenju, a i dobrim je dijelom zavisilo od humanitarne pomoći. Autor se osvrće i na školski sustav, poimanje povijesti, kulturni i vjerski život, tisak, elektronske medije i sport u RSK.

Pretposljednje *deseto* poglavlje prikazuje posljednje trenutke i okolnosti prije sloma RSK. Milošević se kompromisnom politikom nastojao osloboditi sankcija međunarodne zajednice prema SR Jugoslaviji, a u skladu s tim ciljem nastojao je krizu okončati pregovorima. Međutim, radikalni krugovi u RSK nisu bili skloni pregovorima s Hrvatskom, a Miloševićev eksponent u RSK Mikelić sve je češće bio metom napada onih koji su ga optuživali da želi riješiti pitanje Krajine unutar Republike Hrvatske. Znatno dio političara i javnosti u RSK odbijalo je bilo kakvu mogućnost osim potpuno nezavisne RSK, odnosno ujedinjenja s drugim "srpskim zemljama". U svibnju

1995. smijenjen je Mikelić s čela vlade, a prevladali su oni koji se zalažu za brzo ujedinjenje s Republikom Srpskom. Međunarodna zajednica je početkom 1995. ponudila Plan Z-4, prema kojem bi Srbi u Hrvatskoj praktički dobili status "države u državi". No, vodstvo pobunjenih Srba nije bilo u mogućnosti da procjeni političku i vojnu realnost, već je uporno odbijalo bilo kakve pregovore koji bi doveli u pitanje potpunu neovisnost RSK. Na taj način pobunjeni Srbi su pomogli Hrvatskoj u odluci da vojnim putem, u akcijama "Bljesak" i "Oluja", povrati svoja okupirana područja i ugasi RSK. Autor smatra da bi se Tuđman, u slučaju da je vodstvo RSK bilo spremno prihvatiti pregovore, našao pod velikim pritiskom međunarodne zajednice da te pregovore prihvati i odustane od vojne opcije. Istočni dio Hrvatske pod nadzorom pobunjenih Srba mirno je reintegriran u sastav Republike Hrvatske 1998. na temelju Erdutskog sporazuma od 12. studenog 1995. između hrvatskih vlasti i vodstva Srba iz istočnog dijela Hrvatske.

U posljednjem *jedanaestom* poglavlju autor se osvrće na odlazak pobunjenih Srba tijekom "Bljeska" i "Oluje". Autor je mišljenja da je znatan broj Srba prihvatio uvjerenje da s Hrvatima više nema suživota. Zbog toga je tijekom akcija "Bljesak" i "Oluja" srpsko stanovništvo napustilo ta područja, odnosno krajinske vlasti planirale su i provele evakuaciju.

Na kraju knjige je zaključak na hrvatskom i sažetak na engleskom jeziku i popisi Vlada srpskih (autonomnih) oblasti i RSK.

U ovom prikazu nisu obuhvaćene sve teme i problemi koje autor obrađuje i ana-

lizira. Knjiga *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* predstavlja pionirsko historio-grafsko djelo. Autor otvara brojna pitanja, ali i nudi odgovore utemeljene na dostupnim izvorima. Kao djelo iznimno bogato izvorima i nastojanjima da se oni objektivno interpretiraju ono je nezaobilazno i temeljno u svim daljnjim istraživanjima.

Davor Pauković

STVARNI FIDEL CASTRO
LEYCESTER COLTMAN, NAKLADA
LJEVAK, ZAGREB 2005., 383 STR.

U Hrvatskoj, gdje je izdavanje historio-grafske literature postalo prije iznimkom nego uobičajenim događajem, i to kako stranih prijevoda, tako nažalost i domaćih izdanja, i gdje je stanje i brojnost biografske literature još i gore, svako novo izdanje dobro je došlo. Među tim dobrodošlim pridošlicama na police nalazi se i biografija Fidela Castra "Stvarni Fidel Castro" Leycestera Coltmana koja se u Hrvatskoj simbolično poklopila s 50. obljetnicom početka kubanske revolucije.

Karijerni britanski diplomat godinama se profesionalno bavio Latinskom Amerikom – tijekom 80-ih je bio načelnikom Odjela za Latinsku Ameriku britanskog Foreign Officea, a prije nego li je od 1991. do 1994. godine bio i britanskim veleposlanikom na Kubi, duže je vrijeme službeno boravio u Meksiku i Brazilu.

Knjiga na svoje 383 stranice kronološki prati Castrov život od rođenja 1927. godine, a završava s početkom 21. stoljeća

H I S T O R I J S K I

Z B O R N I K

Godina LVIII
Zagreb 2005.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVIII, str. 1-244, Zagreb 2005.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Tvrtko Jakovina

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb